

BYUNG-CHUL HAN: ZWIJGEN IS GOUD.

Boekbespreking door Frans Van Looveren, augustus 2015

De Zuid-Koreaanse filosoof Byung-Chul Han is op korte tijd een veel gelezen en besproken filosoof geworden. Han doceert aan de Universität der Kunste in Berlijn. De jongste jaren publiceerde hij enkele sterk samenhangende essays van beperkte omvang. Deze zijn samengesteld uit korte hoofdstukjes die gelezen kunnen worden als columns in een directe stijl vol van pittige uitspraken die men wel graag als citaat gebruikt.

De vermoeide samenleving.

Volgens Han is de samenleving met externe geboden en vooral verboden verleden tijd. Het was de tijd van hospitalen, gestichten, kazernes en fabrieken. Onze tijd is de tijd van de grenzenloze vrijheid, en de symbolen van vandaag zijn de fitnesscentra, de kantoortorens, de banken, de shopping mails en de laboratoria voor gentechnologie. De mensen van nu zijn niet langer ondergeschikten, maar wel 'high potentials'. Niet het slaafse gehoorzamen, maar wel het vrije presteren staat vooraan. Het *gij zult (niet)* is vervangen door het *'yes, we can'*. Maar die grenzenloze vrijheid is slechts schijn. In werkelijkheid is de mens een slaaf geworden van zijn vrijheid. De dwang heeft zich naar binnen verplaatst. Han stelt dat de mens niet meer uitgebuit wordt door een ander; hij buit zichzelf eindeloos uit, tot de uitputting toe. Dat wordt aangewakkerd door allerlei coachingstechnieken ter 'zelfoptimalisering, enhancement, improvement, empowerment'. en nog meer van dat managersjargon. Goede managers bevelen of verbieden niet, ze stimuleren. En ze werken daarvoor in op emoties.

Dat blijft niet zonder gevolgen. Waar de industriële samenleving misdadigers en krankzinnigen voorbracht, daar veroorzaakt de informatiesamenleving van vandaag depressies, burn-outs en ADHD. En dat is niet alles. Want snelheid en prestatiedruk maken het ook onmogelijk om geconcentreerd waar te nemen en te ervaren, waarachtig te leren kennen, bij de dingen aanwezig te zijn, te genieten. Traagheid, verveling en contemplatie zijn essentiële voorwaarden voor waarachtig contact.

Psychopolitiek.

Die grenzenloze pseudovrijheid met haar kwalen komt volgens Han niet uit de lucht vallen. Het is de typisch neoliberale vrijheid van het grenzenloze mondiale kapitalisme dat een huwelijk heeft aangegaan met de sociale media. Er zijn immers grenzen aan de materiële productie van de industrie, maar nu blijkt de immateriële productie met data van het internet eindeloze winstmogelijkheden te hebben. Dus wordt het internet, dat in principe een emancipatorische techniek kon zijn, geperverteerd. Data worden bronnen van winst. Hoe meer data, hoe beter. Dus moeten alle grenzen, alle verboden, weggeruimd worden. De biopolitiek van de industriële samenleving wordt vervangen door de psychopolitiek: in de informatiesamenleving wordt niet het lichaam maar wel de geest gekoloniseerd,

geïncorporaliseerd. Han wijst erop dat de megaservers vandaag veel meer over ons weten dan dat dit bij geheime diensten in totalitaire staten mogelijk is. En we leveren ons vrijwillig en enthousiast uit, tot meerdere eer en glorie van de miljardenbusiness.

Transparantie en liefde.

De informatiesamenleving wordt door de eindeloze inzameling van data meer en meer transparant. We gooien zowat alles op het net. Het onherleidbare geheim, het totaal andere, het mysterie verdwijnt in een eindeloze stroom aan gegevens. Ook het eigen geheim van de mens dreigt te verdwijnen. Dat is de reden waarom Han over zichzelf zwijgt in de media. Hij citeert in dat verband instemmend de Oostenrijkse schrijver Peter Handke: *wat anderen niet van mij weten, daar leef ik van*. Hoe meer ik als persoon aan het sadistische alziende oog van de media kan ontsnappen, hoe meer mijn geheim overeind blijft en hoe meer ik mens kan zijn.

Maar samen met het geheim verdwijnt ook de erotiek. Niets is belangrijker dan het clair-obscur, de sluier die tegelijkertijd openbaart en verbergt. De totale transparantie schakelt de erotiek uit en leidt tot een ultieme pornificatie van al wat is. Alles ligt immers open en bloot. Als het onherleidbare 'andere' verdwijnt, dan verdwijnt ook *de* onherleidbare andere, en dan is ook de waarachtige liefde niet mogelijk. Dan blijft ze hangen in een narcistisch zelfbehagen zonder het schokkende, zonder de tegenspraak van de onherleidbare 'vreemde'. Dan is er ook geen vertrouwen mogelijk, want dat is gestoeld op een niet-weten.

Is er een 'buiten'? Is er vrijheid?

De centrale drijfveer voor het denken van Byung-Chul Han lijkt mij zijn poging te zijn om te ontsnappen aan de neoliberale totalitaire systeem, waarin hij de werkelijkheid gevangen ziet. Het systeem is voor hem een dictatuur van het totaal uitgevlakte 'gelijke'. Waar ligt het niet-recupereerbare 'andere' dat buiten het systeem staat, dat principieel buiten de data blijft? Waar is de negativiteit die tegenover de eindeloze positiviteit van het systeem staat? Wie of wat rukt mij weg uit de hel van het gelijke? Als dat niet kan, dan is ook de vrijheid verloren. Han sluit zich aan bij de kunstenaar Jenny Holzer, die op de gevels van een torengebouw in New York de slogan 'Protect me from what I want' liet projecteren. Want ons willen, aldus Han, is een instrument geworden waarmee het systeem alleen maar zichzelf verrijkt.

Een pad naar de vrijheid ligt in de cultuur van het geheim. En dat is een bepaald soort idiotie. De idiotie van de niet-communicatie, het zwijgen over zichzelf in de sociale media, van het weerstaan aan de conformiteitsdwang, in het scheppen van de vrije ruimtes van het zwijgen, van de stilte en de eenzaamheid. Han citeert hier G. Deleuze: 'Wat een bevrijding nu eens niets te hoeven zeggen en te kunnen zwijgen, want alleen dan hebben we de mogelijkheid iets te creëren wat steeds zeldzamer is: iets wat het werkelijk waard is gezegd te worden' (Psychopolitiek, blz.83). Weg van het vlakke getater kan het leven tot volle bloei komen.

Frans Van Looveren, licentiaat theologie.

BYUNG-CHUL HAN: *De vermoeide samenleving. De transparante samenleving. De terugkeer van Eros.* Van Genneep, Amsterdam 2015.

BYUNG-CHUL HAN: *Psychopolitiek. Neoliberalisme en de nieuwe machtstechnieken.* Van Genneep, Amsterdam 2015.